

“POR EL IMPERIO HACIA DIOS”

ADOCTRINAMENT I REPRESSION EN L'EDUCACIÓ NACIONAL-CATÒLICA

Per Alfred Ramos, moviment cooperatiu d'escola popular, País Valencià.

EL SISTEMA EDUCATIU FRANQUISTA

L'1 d'abril de 1939 no sols acaba la Guerra Civil sinó que comença la instauració d'un nou règim polític, el *Nuevo Estado*, amb totes les característiques del totalitarisme polític: la preeminència de l'Estat, l'antiparlamentarisme, la configuració d'un partit únic, l'exaltació del *Caudillo* amb la concentració de tots els poders, el control dels mitjans de comunicació i l'Església catòlica com a guardiana de la religió, l'educació i la moral de tots els ciutadans.

L'administració franquista fixa com a principal objectiu de l'educació la destrucció del model educatiu de la II República, el rebuig de l'ideari de la Institució Lliure d'Ensenyament, la supressió del laïcisme, la prohibició de la coeducació, l'exclusió del bilingüisme en favor del castellà —a partir d'ara l'únic idioma oficial del sistema—, la censura dels llibres de text i, finalment, la depuració dels docents.

La ideologia d'aquesta escola respondrà als interessos de la dreta vencedora i hi tindrà una participació determinant l'Església, que tractarà de recuperar el paper predominant que tenia abans de 1931. Religió i política es vincularan estretament i, pel que respecta a l'educació, el pes decisorí l'exercirà l'Església, fins al punt que passarà a la història sota la denominació de nacional-catolicisme, amb l'obligatorietat de la religió en totes les escoles —públiques i privades— i el dret de l'Església a la inspecció de l'ensenyament en tots els centres docents.

L'altre pilar d'aquest binomi religió-política es bastirà sobre la ideologia nacionalista del partit vencedor, la Falange. Així, en l'Ordre Ministerial de gener de 1939, en l'ensenyament primari els continguts d'instrucció estaran basats en “*los principios religiosos, morales y patrióticos que impulsan el glorioso Movimiento Nacional, que han de tener en la escuela primaria su más fiel expresión y desarrollo*”. Els mestres necessitaran una certificació de la Secretaria General del Movimiento, on conste “*la firme adhesión a los principios del Estado*”. La responsabilitat de l'educació física i la preparació política de l'educand s'assignarà, en 1940, al *Frente de Juventudes*, organisme depenent de la Falange. En 1942 es crea el Servicio Español del *Magisterio* (SEM), sindicat falangista que obligava tots els docents a afiliar-s'hi, des dels mestres de primària fins al professorat de les Escoles Normals.

Falangistes i catòlics gaudiran del monopoli exclusiu de l'educació durant la llarga nit del franquisme. A propòsit d'això, Carme Miquel, recordarà: “L'escola tenia com a funció bàsica adoctrinar en el sentit més ortodox de la paraula. Estudiàvem religió i política, i realitzàvem moltes commemoracions polítiques (*Día del Caudillo, Día de José Antonio, Día de la Raza, Día del estudiante caído del...*) i religioses (resàvem quatre vegades al dia, anàvem a missa en determinades dates i si els diumenges anàvem a l'església on pertanyia l'escola ens donaven *vales*). L'ensenyament, a través d'unes “*enciclopèdies*”, era memorístic, sexista i acientífic. I sempre hi havia l'aplicació religiosomoral a totes les coses que estudiàvem.

La llei de juliol de 1945 sobre l'ensenyament primari defineix l'escola com una *"comunidad activa de maestros y escolares, instituida por la familia, la Iglesia y el estado como órganos de la educación primaria para la formación cristiana, patriótica e intelectual de la niñez española"*. En les finalitats de l'educació se separen clarament les dels xiquets de les xiquetes, pel que fa a les quals es legisla:

"La educación primaria femenina preparará especialmente para la vida del hogar, artesanía e industria domésticas".

Una escola d'esquena als interessos i les veus de l'alumnat, lluny d'una organització democràtica i de respecte a la dignitat de l'infant que es basava, en la majoria dels casos, en l'autoritarisme i una disciplina rígida i robusta, on la por i els càstigs físics eren una pràctica quotidiana, com recorda Jaume Martínez Bonafé:

"La meua experiència en l'escola franquista va estar presidida per la por. Els càstigs físics eren una pràctica quotidiana; el mestre ens pegava amb una vara o amb un cinturó. Mai esborraré de la meua memòria la imatge del mestre agafant el cap d'un xiquet i colpejant-lo contra la pissarra, sols perquè s'havia equivocat en una divisió. Aquell mestre era un ex militar que ocupava una vacant deixada pels mestres republicans expulsats, deportats o afusellats pel feixisme. Gràcies a ell, els meus primers herois van ser Isabel la Catòlica, José Antonio, el Cid Campeador i el general Moscardó.

LA DEPURACIÓ DELS MESTRES

L'estament educatiu havia estat mirat amb sospita pels partits de dreta i per l'Església durant els temps de la República i era per tant considerat còmplice de la implantació dels valors republicans en l'educació com ara el laïcisme, la coeducació, la llibertat de càtedra o els mètodes pedagògics renovadors i moderns (*"ideologías disolventes"*, *"falsas doctrinas"*, en diran), els quals eren considerats com l'antítesi dels valors tradicionals que definien l'Espanya Nacional dels vencedors. Un dels primers objectius del franquisme serà la depuració dels docents i per descomptat de les biblioteques escolars i dels llibres de text: *"Libros que respondan a los principios de la religión y la moral cristiana y exalten el patriotismo"*.

Sobre la depuració dels mestres, el Decret de 8 de novembre de 1936 assenyalava: *"La atención que merecen los problemas de la enseñanza, tan vitales para el progreso de los pueblos, quedaría esterilizada si previamente no se efectuase una labor depuradora en el personal que tiene a su cargo una misión tan importante como la pedagógica"*. El 10 de juliol de 1939 es constitueix la primera Comissió Depuradora de la província de València, que té com a missió formular propostes de suspensió o separació

del personal de Magisteri. Una de les conseqüències més dures d'aquesta acció va ser la separació definitiva del servei d'aquells mestres que hagueren militat *"en los partidos del Frente Popular o sociedades secretas, muy especialmente con posterioridad a la Revolución de Octubre y de un modo general los que, perteneciendo o no a estas agrupaciones, hayan simpatizado con ellas y orientado sus enseñanzas o actuación profesional en el mismo sentido disolvente que las informa"*.

La depuració del Magisteri va ser brutal i "no sols va servir per a castigar conductes considerades inadequades i incompatibles amb la docència en l'Espanya Nacional, sinó també, i molt especialment, per a ajustar el perfil ideològic del professor en la nova escola que es pretenia implantar", assenyalava l'investigador Francisco Morente. Les dades que ofereix sobre els mestres en el seu treball de recerca són impactants. Dels més de 60.000 expedients de depuració entre 1936 i 1943, n'ha censat 20.000 relatius a 14 províncies. Sobre el total, uns 6.000 mestres (el 10%) van ser expulsats de l'ensenyament; altres tants, traslladats forçosament de l'ensenyament; 3.000 sancionats temporalment de sou i feina i més de mil van rebre altres sancions del tipus d'inhabilitació per a càrrecs públics. En la província de València, Carme Agulló i Juan Manuel Fernández ens parlen en la seua recerca de dues "comissions depuradores", amb uns percentatges de sancions d'entre un 20% i un 32%.

Escola franquista amb símbols polítics i religiosos.

La depuració del Magisteri no és una repressió provisional, temporal i improvisada conseqüència de la Guerra Civil, sinó una acció ben planificada, punitiva i definitiva. Carmen Agulló i J. Manuel Fernández, en un llibre crucial sobre la depuració del Magisteri Valencià, *Maestros valencianos bajo el franquismo*, analitzen quasi 2.400 expedients de mestres valencians i deixen testimoniat que:

“La depuración de los maestros es un mecanismo represivo más y, como tal, planificado desde el poder y utilizado como instrumento político con un doble carácter: punitivo y preventivo, es decir, concebido no tanto para delimitar y castigar las responsabilidades contraídas durante la guerra civil, que también, cuanto para poner diques mediante la coerción a la labor del magisterio primario hacia el que manifiesta, ya desde antes del levantamiento militar, una clara hostilidad y desconfianza”.

El procés de depuració dels funcionaris de l'ensenyament no finalitzaria fins a la publicació del decret d'indult i extinció de responsabilitats polítiques del 10 de novembre de 1966. S'allargà fins a 27 anys després de finalitzada la Guerra i, en aquest llarg període, es va liquidar tota la generació de mestres formats en el període republicà i la seua tasca pedagògica. Però encara hi havia molts mestres a l'exili. La mestra Genoveva Pons vinguda des de

l'exili de Colòmbia va escriure: *“En febrero de 1979, a los cuarenta años de haber sido despojada de mi escuela, fui reincorporada y regresé a España para trabajar en mi profesión”.* Havien passat quaranta anys!

Pel que fa als mestres valencians vinculats amb activitats de la pedagogia Freinet la depuració deixa un rastre de injustícia, crueltat, por i, en darrer terme, una boira llarga d'espès silenci i oblit. Dels vuitanta mestres valencians adscrits a l'àmbit de la pedagogia Freinet quaranta-cinc seran sancionats (57%), és a dir, més de la meitat. Entre aquests mestres sancionats vint-i-vuit (35'5%), seran expulsats del Magisteri i altres disset (21'5%), patiran algun tipus de sanció (suspensió de sou i feina, trasllats fora de la província, inhabilitats per a càrrecs directius...). Una desfeta terrible.

LA PERSECUCIÓN DE LA LENGUA

La prohibició de la llengua pròpia dels valencians, en qualsevol de les seues manifestacions polítiques, socials i culturals, és rotunda i clara: l'ús del valencià ha d'eliminar-se a tot arreu, sols es permetrà en l'àmbit domèstic i aquest, encara, amb restriccions. El *Caudillo*, Francisco Franco, ja havia dictaminat, en 1938, un any abans de l'ocupació total del territori republicà:

“España se organiza en un amplio concepto totalitario, por medio de instituciones nacionales que aseguren su totalidad, su unidad y continuidad. El carácter de cada región será respetado, pero sin perjuicio para la unidad nacional, que la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la española”.

El nacionalisme del nou règim sols admet una llengua oficial, la castellana, considerada com a llengua de l'Imperi.

“Una patria, una lengua, una espada”, s'afanyen a dictar els nous ideòlegs.

Les mesures legals i normes jurídiques que va teixint el nou Estat com –decrets, normes, disposicions...– s'afanyen a prohibir tota oficialitat. Les primeres apareixen en plena Guerra Civil com ara l'Ordre Ministerial de maig de 1938, que obliga a inscriure els noms només en castellà o l'Ordre Ministerial de 21 de maig del mateix any que en el seu article 1 declara *“Queda terminantemente prohibido el uso de otro idioma que no sea el castellano en los títulos, razones sociales, Estatutos o reglamentos, y en las convocatorias y celebraciones de asambleas o Juntas”.* Ja acabada la guerra, el 18 d'abril de 1939 es publicarà. *“Declarado único idioma oficial el castellano, es natural, dando con ello sentido de unidad, que todo rótulo, letrero, cartel, etc., que esté expuesto al público sea redactado en el idioma oficial”.* El 15 de maig de 1940, per si quedaven dubtes, es decreta la imposició del castellà com a única llengua oficial. En les zones on hi ha una

1957-Aplec de Lo Rat Penat a Xàtiva.

altra llengua s'obligarà a traduir al castellà fins els noms personals que ja existien abans de la Guerra Civil.

La Llei d'Educació Primària del ministre José Ibáñez Martín, aprovada el 17 de juliol de 1945, afirmava respecte a la llengua: *"La lengua española, vínculo fundamental de la comunidad histórica, será obligatoria y objeto de cultivo especial, como imprescindible instrumento de expresión y de formación humana, en toda la educación primaria nacional"*. Quan Manuel Lora Tamayo promulgue, el 1967, el text refós de la Llei d'Ensenyament Primari no modificarà ni un punt ni una coma la Llei de 1945 de Ibáñez Martín. Tot havia d'estar ben nugat i controlat.

Caldrà esperar l'últim tram del franquisme, amb l'aprovació de la Llei General d'Educació del ministre valencià Villar Palasí, perquè es reconeguen l'ensenyament de les llengües vernacles, tot i que aquest reconeixement estarà ple de llacunes i de paranys.

Malgrat les persecucions de la nostra llengua alguns hòmens i dones valencians trobaran les escle-

El procés de depuració s'allargà fins a 27 anys després de finalitzada la guerra i va liquidar tota la generació de mestres formada en el període republicà i la seva tasca pedagògica.

Un dels primers objectius del franquisme serà la depuració dels docents, la desaparició de les biblioteques escolars i la destrucció dels llibres de text.

txes necessàries i els mecanismes oportuns perquè a poc a poc, entre les prohibicions, la negació, la censura, la folklorització... es vagen creant les accions encaminades a una lenta i tímida recuperació de la llengua, com també al redreçament de la cultura.

Per a saber-ne més:

AGULLÓ, Mª C. i FERNÁNDEZ, J. M. (1990) Maestros valencianos bajo el franquismo, València, Institució Alfons el Magnànim.

MORENTE, F. (1997) La Depuración del Magisterio Nacional (1936-1943), Valladolid, Ámbito Ediciones.

RAMOS, ALFRED (2015): Mestres de la impremta. El moviment Freinet valencià (1931-1939), Universitat Jaume I, Castelló de la Plana.